

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

Милостива Д. Ф., Бабченко А. О.

ВСТУП

Права людини, їх генезис, соціальні корені, призначення залишається однією з невичерпних проблем соціально-культурного розвитку людства.

Процес формування концепції прав людини пройшов довгий шлях. Перші ідеї про природні права людини висловлювали мислителі ще в античному світі, зокрема в Стародавній Греції та Римській державі.

У середньовіччі теорія прав і свобод людини розвивалася обмежено. Пам'яткою середньовічного права в цій галузі є Велика хартія вольностей, ухвалена в Англії у 1215 році за правління короля Іоанна. У ній проголошувалися деякі права підданих, а також гарантії цих прав.

Права людини були закріплені й у законодавстві. Найвідомішим актом того часу був Статут Великого князівства Литовського, який мав три редакції. У першому Статуті від 1529 року регулювалися питання цивільного, сімейного, спадкового права, а також кримінального та процесуального права. Статут 1566 року був направлений на вдосконалення редакції першого Статуту. Втретє Статут Великого князівства Литовського був перевиданий у 1588 році, де було узагальнено усі норми чинного на той час законодавства і містив 487 статей («артикулів»).

Наступним кроком на шляху до забезпечення прав людини в Англії став Акт 1679 року Про краще забезпечення свободи підданого та запобігання ув'язненню за морем (Habeas corpus Act). Відповідно до нього встановлювалася процедура, згідно з якою кожен заарештований міг вимагати судового розгляду щодо законності його арешту та пред'явлення обвинувачення. Таким чином, вперше були закріплені гарантії недоторканності особи в кримінальному процесі.

Ще одним актом британського парламенту, який увійшов в історію прав людини, став Білль про права 1689 року. Він закріпив свободу слова в парламенті, а також право підданих звертатися з петиціями до короля.

Одним з представників англійської школи прав людини того часу був Джон Локк (1632–1704), який розробив теорію про природні права людини. Основними з них він вважав право на життя, на свободу та на власність¹.

¹ Попович Т.П. Розуміння обов'язку у природно-правових концепціях Д. Локка та Ж.-Ж. Руссо. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023;77 (2):315-319. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.54>

Жан-Жак Руссо, відстоюючи принцип невідчужуваності прав людини у державі, зазначає, що «людина народжується вільною, але всюди вона в кайданах». Французьким біллем про права стала Декларація прав людини і громадянина Франції 1789 року. У цьому історичному документі вперше у систематизованому вигляді були закріплені основні права людини. Вони мали форму гарантій, адресованих органам влади:

«Люди народжуються і залишаються вільними та рівними у правах. Суспільні відмінності можуть ґрунтуватися лише на загальній користі» (ст. 1);

«Мета будь-якого політичного союзу – забезпечення природних і невід’ємних прав людини. Такими є – свобода, власність, безпека та опір гнобленню» (ст. 2);

«Закон має право забороняти лише дії, шкідливі для суспільства. Все, що не заборонено законом, дозволено, і ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом» (ст. 5);

«Ніхто не може бути звинувачений, затриманий або ув’язнений інакше, як у випадках, передбачених законом, і у встановлених ним формах» (ст. 7);

«Оскільки кожна особа вважається невинною, доки її вина не встановлена, то у випадках, коли визнається за необхідне затримання особи, будь-які надмірно суворі заходи, що не є необхідними, повинні суворо припинятися законом» (ст. 9);

«Для гарантії прав людини і громадянина необхідна державна сила; вона створюється в інтересах усіх, а не для особистої користі тих, кому вона довірена» (ст. 12).

Пізніше положення Декларації прав людини і громадянина були закріплені у Конституції Франції 1791 р.

Права і свободи людини та громадянина, проголошені в правових документах Англії та Франції, набули загальносвітового значення. Вони стали зразком для інших країн, зокрема під час розробки конституцій.

У США ідея прав людини була закріплена в Декларації незалежності, що прийнята 4 липня 1776 р. У преамбулі до неї містилися такі слова: «Ми вважаємо самоочевидними ті істини, що всі люди створені рівними і наділені Творцем певними невідчужуваними правами. До них належать життя, свобода, прагнення до щастя. Для забезпечення цих прав серед людей засновуються уряди, що черпають свої повноваження у згоді тих, ким вони керують».

У 1787 році, після війни за незалежність американської держави, було ухвалено Конституцію США, а в 1791 році до неї було внесено 10 поправок, які отримали назву американського Білля про права людини.

Отфريد Гьоффе звертає увагу на те, що перші декларації прав людини формують «переддержавні права» (природні права – прим. автора), тобто такі, що є дійсними до існування держави. Лише потім держава як втілення

суспільної влади отримує легітимацію щодо прав людини. Перед державою стоїть завдання сприяти реалізації, або ж гарантувати їх².

Таким чином формуються національні режими захисту прав людини, а природні права отримують визнання державою та формально прописуються у конституціях (набувають конституційне визначення). Цей процес формує зміну парадигми відносин «людина – держава», що і визначає в подальшому розвиток системи захисту прав людини.

Для дотримання захисту законних прав і свобод людини зобов'язаністю держави є створення необхідних для цього умов, а саме прав на судовий захист, які спираються на Конституцію України, норми міжнародного права та нормативно-правові акти. Одним із основних прав для дотримання захисту прав і свобод людини можна вважати право на справедливий судовий розгляд. Особливе місце в правовій державі займає судова влада, головним завданням якої є захист прав та законних інтересів громадян від будь-яких неправомірних дій як з боку інших осіб, так і з боку державних органів.

В Україні, керуючись статтею 6 Конституції України, визначають, що українська державна влада має три гілки: законодавчу, виконавчу та судову. Органи цих видів влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України³. Проблематика захисту прав людини, зміцнення правозахисних гарантій, удосконалення діючого законодавства у цій сфері були предметом дослідження у роботах Є.В. Білозьорова, К.Г. Волинки, В.І. Вишківської, Є.О. Гіди, А.М. Завального, М.С. Кельмана, А.М. Колодія, Я.Ю. Кондратьєва, В.В. Копейчикова, Ю.В. Кривицького, С.Л. Лисенкова, О.І. Наливайка, А.Ю. Олійника, Н.М. Оніщенко, Т.І. Пашука, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, В.Я. Тація, Ю.М. Тодики, Ю.С. Шемшученка та інших.

1. Міжнародні стандарти у сфері прав людини

Потреба у створенні міжнародної організації, яка б займалася забезпеченням миру та безпеки, виникла після Першої світової війни. Такою організацією стала Ліга Націй, яка була створена 28 червня 1919 р. після підписання представниками 44 держав Договору та Статуту цієї організації. Метою Ліги Націй було: роззброєння, запобігання військовим діям, забезпечення колективної безпеки, врегулювання суперечок між країнами, а також поліпшення якості життя на планеті. Що стосується захисту прав

² Отфрід Г. Справедливість і субсидіарність: Виступи в Україні. К.: Альтерпрес. 2004;144.

³ Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.06.2026).

людини, то в Статуті проголошувалися права трудящих на справедливі та гуманні умови праці. Крім того, приділялася увага захисту прав національних меншин.

Однак Ліга Націй як міжнародна організація не мала ефективних засобів впливу на держави-члени. Резолюції, ухвалені Генеральною асамблеєю Ліги Націй, не виконувалися в повному обсязі. У 1935 р. Німеччина, всупереч умовам Версальського мирного договору, ввела загальну військову мобілізацію і, по суті, розпочала підготовку до війни. Після засудження її дій з боку країн-членів Ліги Націй вона вийшла зі складу Організації. 3 вересня 1939 р. Німеччина розпочала військові дії в Польщі, що призвело до нової військового конфлікту.

Після Другої світової війни країни антигітлерівської коаліції домовилися про створення нової всесвітньої організації. Нею стала Організація Об'єднаних Націй (ООН). Відправною точкою в її історії став день 26 червня 1945 р., коли на міжнародній конференції в Сан-Франциско (США) представниками 48 держав було затверджено Статут цієї організації. Він набрав чинності з 24 жовтня 1945 року.

Відповідно до Статуту, цілями ООН є: підтримка міжнародного миру та безпеки, врегулювання або вирішення мирними засобами міжнародних суперечок, розвиток дружніх відносин між націями на основі принципу рівноправності та самовизначення народів; здійснення міжнародного співробітництва в економічних, соціальних, культурних та гуманітарних сферах, розвиток поваги до прав людини та основних свобод.

Для розробки стандартів у галузі прав і свобод людини в рамках ООН була створена спеціальна юридична комісія, яку очолила Елеонора Рузвельт, дружина колишнього президента США Теодора Рузвельта. Її заступником став відомий французький спеціаліст з прав людини Рене Касен.

Документ, підготовлений комісією, отримав назву Загальна декларація прав людини. Після тривалих обговорень Декларація була прийнята представниками 48 держав-членів ООН (при 8 утриманих від країн соціалістичного табору) 10 грудня 1948 року.

Загальна декларація правами людини закріпила найважливіші моменти прав та свободи людини. Вона була прийнята як завдання, «...до виконання якого повинні прагнути всі народи і держави для того, щоб кожна людина і кожен орган влади, постійно маючи на увазі цю Декларацію, прагнули сприяти повазі цих прав і свобод та забезпеченню шляхом національних та міжнародних прогресивних заходів загального та ефективного визнання та

здійснення їх як серед народів держав – членів Організації, так і серед народів територій, що знаходяться під їх юрисдикцією⁴.

Незважаючи на рекомендаційний характер, Загальна декларація прав людини набула значення загальновизнаного стандарту у сфері прав людини.

Найбільш значущими міжнародними актами в галузі прав людини стали Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Вони були прийняті 16 грудня 1966 р. на основі та в розвиток Загальної декларації прав людини.

Своєрідним додатком до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права стали два Факультативні протоколи. Перший протокол закріплює процедуру подання індивідуальних звернень до Комітету ООН з прав людини, а другий протокол спрямований на скасування страти в державах-членах.

Міжнародні пакти про права людини 1966 р. стали правовою основою для класифікації загальновизнаних прав та свобод на цивільні, політичні, економічні, соціальні та культурні права.

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права закріплені такі громадянські правничий та свободи:

- декларація про життя (ст.6);
- право на свободу та особисту недоторканність (ст.9);
- право осіб, позбавлених волі, на гуманне звернення та повагу до гідності (ст.10);
- право на вільне пересування та вибір місця проживання (ст.12);
- право на свободу думки, совісті та релігії (ст.18).

Серед політичних прав і свобод Міжнародний пакт ООН передбачає:

- свободу проведення масових маніфестацій (ст.21);
- свободу об'єднання партії та інші асоціації (ст.22);
- декларація про доступом до державної служби (ст.25);
- право без будь-якої дискримінації на захист закону (ст.26).

Економічні, соціальні та культурні права людини мають закріплення у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права. Відповідно до нього до економічних і соціальних прав належать:

- декларація про працю (ст.6);
- право на справедливі та сприятливі умови праці (ст.7);
- право трудящих на створення профспілок та вступ до них (ст.8);
- декларація про соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування (ст.9);
- особлива допомога сім'ї, материнству, дитинству (ст.10);

⁴ Загальна декларація прав людини: Декларація; ООН від 10.12.1948 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 08.06.2026)

право кожного на достатній рівень життя, як самого працівника, і його сім'ї (ст.10);

право кожного на найвищий рівень фізичного та психічного здоров'я (ст.12);

право кожного на освіту (ст.13).

Основними культурними правами визнаються: право кожного на участь у культурного життя; декларація про користування результатами наукового прогресу (ст.15).

Міжнародні стандарти прав людини мають наступні функції:

- 1) визначення переліку прав і свобод людини, які в обов'язковому порядку повинні бути визнані державами-учасниками тієї або іншої конвенції;
- 2) формулювання змісту прав і свобод, які повинні одержати уособлення в конституціях і законах держав-учасників конвенції. Наприклад, Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. розкриває судження достатнього життєвого рівня і дане формулювання включає в себе достатнє харчування, одяг і житло для людини та її сім'ї⁵;
- 3) фіксація обмежень і заборон, пов'язаних з реалізацією прав і свобод людини;
- 4) встановлення зобов'язань держав по забезпеченню реалізації проголошуваних прав і свобод.

У своєму складі правові норми, які відносяться до стандартів Ради Європи, містять більше ніж двохсот конвенцій, хартій і протоколів до них, інших договорів, укладених в рамках Ради Європи. До них відносяться резолюції та рекомендації Комітету Міністрів і Парламентської Асамблеї Ради Європи, документи інших органів, створених в рамках окремих конвенцій або так званих часткових угод. Після вступу України до Ради Європи в нашій державі розпочався процес інтеграції європейських стандартів прав і свобод людини в національну правову систему. Україною були ратифіковані основні міжнародно-правові акти європейського регіону у сфері захисту прав людини: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) зі змінами, внесеними Протоколами до неї; Європейська соціальна хартія (1961 р.); Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (1987 р.) та Протоколи до неї; Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 р.); Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.) та ін. Серед зазначених міжнародних договорів Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод має особливе значення для реалізації європейських стандартів прав і свобод людини.

⁵ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт; ООН від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення: 08.06.2026)

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. представляє собою самий давній серед регіональних договорів про права людини та найбільш авторитетний міжнародно-правовий європейський документ із прав людини. У Конвенції також представлені Протоколи, де викладено розвинуті, уточнені або доповнені окремі її положення. Конвенція представляє собою один із перших міжнародних документів, що розкривають поняття політичної демократії, одночасно підкреслюючи її найважливішу умову дотримання прав людини. Тим самим був виділений антитоталітарний напрям цього акта, ухваленого «європейськими країнами-однодумцями з спільною спадщиною в політичних традиціях, ідеалах, свободі та верховенстві права», з загальною метою «зробити перші кроки до колективного забезпечення певних прав, проголошених у Загальній декларації [прав людини]» (Преамбула). Конвенція представляє собою перший міжнародний правовий документ в галузі прав людини, який не лише висвітлював ці права й закликав до їх дотримання, але й накладав певні юридичні обов'язки на сторони й вводив розраховану на постійне застосування систему контролю за здійсненням прав людини на території держав-членів. Протягом всього часу у Конвенцію, шляхом прийняття протоколів до неї, вводились доповнення і зміни, тим самим удосконалюючи механізм своєї дії.

Наступним етапом є створення Хартії про основоположні права Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року. Хоча, цей акт урочисто було оголошено на засіданні Європейської Ради в Ніцці, вищу юридичну силу цей документ отримав не одразу. Після активації Лісабонського договору, згідно ст. 6 Договору про функціонування ЄС закріплено, що Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року зі Страсбурзькими від 12 грудня 2007 року, що має однакову з Договорами юридичну силу⁶.

2. Види захисту прав та свобод людини

Як правовий акт, механізм захисту прав людини представляється як система, оскільки у своєму складі має певні частини, такі, як право на захист; форма та спосіб захисту прав; процес та порядок звернення до відповідних органів, установ та організацій. Механізм захисту прав має діалектичну взаємозалежність цілого й частини, кожний елемент знаходиться на певному місці і виконує певні функції у ньому. Виходячи з цього, механізм захисту прав повинен мати вигляд органічно цілісного та логічно послідовного процесу. Сутність будь-якого механізму захисту прав – це послідовність дій й досягнення певного результату. Діяльність людини

⁶ Маринів І.І., Мохончук П.С. Захист прав людини в Європейському Союзі. Право та інноваційне суспільство. 2019;1 (12):67-72. DOI: 10.31359/2309-9275-2019-12-1-67.

при цьому представлена відновленням становища, що існувало до порушення конкретного права особи⁷.

В Україні основний нормативний механізм захисту прав людини представлений Верховною Радою, яка має законодавчу владу в державі. Тому діяльність парламенту, як єдиного законодавчого органу, повинна бути спрямована на розробку законодавчих актів, покликаних гарантувати та захищати права людини.

На сьогодні ведення воєнного стану по всій території України є безпрецедентним заходом за все існування незалежності країни, що є причиною виникнення проблемних правових аспектів в реалізації захисту прав людини. Відповідно підвищується роль практики захисту прав громадян України. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII та Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

є основою для ефективного захисту прав людини в умовах воєнного часу. Згодом, 20 квітня 2016 року для забезпечення прав людини і громадянина було створено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, з 3 грудня 2024 року – Міністерство національної єдності України⁸.

В Конституції України є положення, де вказано, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» (ч. 3 ст. 55 та ст. 56). Воно є ключовою гарантією того, що держава визнає право людини на самозахист від протиправних посягань будь-якими інструментами, які прямо не заборонені законодавством. вових актів, зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. (ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. (ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.), Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.)⁹.

⁷ Сенчук І.І. Механізм захисту прав людини: актуальні проблеми дослідження. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків. 2019: 189-191.

⁸ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1207-18> (дата звернення: 08.06.2026)

⁹ Аблязов Д.Е. Поняття та законодавче забезпечення конституційного права людини на самозахист. Часопис Київського університету права. 2020;3:79-83. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.13.

До таких видів захисту права і свободи людини і громадянина можна віднести самозахист, захист, здійснений державними органами та міжнародний захист права і свободи людини і громадянина.

Під тлумаченням поняття самозахисту можна розуміти засоби захисту конкретної особи своїх прав і свобод самостійно, без звернення до органів, які здійснюють цей захист, який може виражатися як у фізичному, так і в інтелектуальних способів, як самостійно, так і через своїх законних представників у рамках закону.

Поняття державного захисту виражається у здійсненні способу захисту прав людини та громадянина через державні органи, які поділяються на адміністративні форми захисту та на сам судовий захист, який здійснюється судами України, діяльність яких спрямована на реалізацію судових зобов'язань при порушенні чи попередженні правосуддя, відновлення порушених прав та свобод людини, відшкодування майнової та моральної шкоди громадянину внаслідок порушення закону.

Міжнародний захист має на увазі способи захисту прав і свобод особи через звернення до міжнародних органів та міжнародних організацій, таких як Європейський суд з прав людини.

Також ще одним видом захисту прав громадян є медіація, яка має на увазі спосіб самостійного врегулювання конфліктів за сприяння незалежної, не зацікавленої в даному конфлікті третьої особи, медіатора, метою якого є допомога сторонам для ухвалення рішення щодо врегулювання даного спору. Медіація є однією із форм посередництва. Медіатор, покладаючись лише на свої знання та вміння, не тільки сприяє прийняттю такого рішення, яке задовольнить кожну зі сторін, а й створює сприятливі умови для вирішення цього конфлікту.

Згідно Закону України «Про медіацію» (ст. 26) медіація може проводитись як до розгляду справи судом, так і після передачі справи до суду до винесення вироку¹⁰. Випадками, коли медіація може бути необхідна, є конфлікти, для учасників яких важливо зберегти і подальші перспективи на відносини, а саме суперечки, що належать до сімейних, спадкових, трудових, цивільно-правових відносинам, комерційні суперечки.

Негативною стороною судового рішення можуть стати такі фактори, як: прояв корупційної складової для прийняття судового рішення; незадоволення однієї зі сторін або неотримання цих вимог після рішення суду; несправедливе рішення суду з погляду моралі та моральності; відсутність у нормах права заходів для врегулювання всіх видів суспільних

¹⁰ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1875-20> (дата звернення: 05.06.2026).

відносин. Таким чином, за допомогою медіації можна вирішити ці фактори, що відбуваються із судових розглядів.

Головною вимогою до медіатора стає те, що він не повинен бути пов'язаний з обома сторонами будь-якими зобов'язаннями та мати особистий інтерес у результаті судового рішення. Він також не має права розголошувати обставини справи без дозволу обох сторін.

Відмітною ознакою медіації стає конфіденційність, яка дозволяє учасникам конфлікту чесно говорити про свої інтереси в цій суперечці, що сприяє можливості швидше знайти рішення, здатне врегулювати сам конфлікт.

Таким чином, конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина є основною складовою загальної державної системи конституційного права України. Вона контролює системоутворюючий вплив на інші елементи (засади) конституційного ладу України. Всі елементи захисту прав і свобод людини і громадянина, що відображені у Конституції, незважаючи на пряму дію конституційних норм та їх застосування на всій території країни, мають потребу у подальшому розвитку та конкретизації відповідно до реалій сьогодення. Деталізація різних компонентів конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина вносить основу до формування відносно самостійних ланок, в числі яких правозахисна та правоохоронна система. Система захисту прав і свобод людини і громадянина України, на основі Конституції, характеризується розгалуженістю, основні елементи якої представлені її суб'єктами, об'єктами, принципами, а також гарантіями прав і свобод людини і громадянина. В той же час, в досліджуваній системі основними є саме суб'єкти, адже вони є основою суспільної діяльності, активності, носієм інтересу й учасником суспільних відносин¹¹.

Декларація Мартенса, як акт міжнародного гуманітарного права, вперше було внесено до преамбули Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1899 р. на пропозицію юриста-міжнародника та дипломата Ф. Ф. Мартенса. Пізніше це перетворилось у самостійну норму, яку із змінами внесено до наступних конвенцій з міжнародного гуманітарного права¹². Дотримання і реалізація норм міжнародного гуманітарного права знаходиться в рамках міжнародно-правових заходів, спрямованих на підвищення рівня міждержавної співпраці з метою забезпечення виконання зобов'язань на міжнародному рівні. Звертається увага на те, що до системи

¹¹ Белов Д.М., Белова М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.Серія Право. 2022; 74 (2):185-191. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.65>.

¹² Гришук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти : монографія. Вид. 2-е доопр. і доповн. Київ. 2020:530.

комплексу таких нормативно-процесуальних заходів належать контрольні заходи, які представляють основний та найважливіший елемент саме міжнародного механізму захисту прав людини¹³.

3. Поняття Європейського суду, його роль та значимість прийнятих ним рішень для дотримання прав та свобод людини

З метою дотримання повноважень країн, що ухвалили 1950 року Європейську Конвенцію з прав людини утворилися Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини, які з 1 листопада 1998 року були об'єднані до постійно діючого Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, під юрисдикцією якого перебувають усі держави-учасниці, Конвенції з прав людини, діяльність якого спрямована на розгляд індивідуальних претензій щодо порушення прав людини, на тлумачення та дотримання конвенції, на вирішення міждержавних справ (ст. 32 Європейської конвенції з прав людини)¹⁴.

Відповідно до статті 46 Європейської конвенції з прав людини, остаточне рішення суду є обов'язковим для всіх держав. Діяльність Європейського суду починається лише тоді, коли держави, що беруть участь, не виконують своїх обов'язків щодо захисту прав і свобод громадян. Сам по собі, Європейський суд лише констатує, чи було порушення чи ні при наданні відповідних заходів для врегулювання конфлікту, і якщо таке виявлено, то суд присуджує компенсацію тій чи іншій стороні. Нагляд за виконанням рішень Європейського Суду здійснює Комітет міністрів Ради Європи, який у свою чергу стежить не лише за виплатою грошової компенсації, а й за тим, як саме держава-учасниця виконує рішення Суду.

Рішення, ухвалені Європейським судом, стають остаточним вердиктом у конкретній справі. Європейський суд з прав людини має право визнати порушення Конвенції з боку однієї з держав. Рішення, прийняті Європейським судом, стають обов'язковими для виконання і, якщо в законодавстві немає способу його виконання, зобов'язують уряди вносити зміни до законодавчої системи, що змінює принципи адміністративної та судової практики. Якщо ж держава відмовляється вжити цих заходів щодо ухвали Європейського суду, вона може бути або притягнута до міжнародно-правової відповідальності, або бути виключена з членів Ради Європи.

¹³ Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. Актуальні проблеми правознавства. 2022; 2 (30):19-23. DOI:10.35774/app2022.02.019.

¹⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 05.06.2026).

Водночас Європейський суд немає права змінювати чи скасовувати вердикти, прийняті національним судом.

Правова база України, в основі якої лежить Конституція 1996 року, визначає процедури виконання рішень Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Вона також визнає різні міжнародні зобов'язання України та важливість інтеграції практики ЄКПЛ. Конституція надає можливість заявникам, які повністю використали доступні національні засоби правового захисту, звертатися до міжнародних установ з прав людини або організацій, учасницею яких є Україна, для захисту своїх свобод та зобов'язань¹⁵. Виконання рішень ЄСПЛ передбачає впровадження заходів як індивідуального, так і загального характеру. Загальні заходи включають, наприклад, зміни в законодавстві, зміни в адміністративній практиці, додатковий перегляд та аналіз правових актів на конституційність, створення умов для поглибленого вивчення положень Конвенції та практики Суду, а також інші заходи, спрямовані на забезпечення поваги до невід'ємних прав усіх осіб¹⁶. Окремі заходи виконання рішень ЄСПЛ перш за все включають компенсацію моральних або фізичних наслідків, а саме: справедливий сатисфакції, припиненні порушення та його негативного впливу, а також відновленні попереднього становища потерпілого до правопорушення¹⁷.

Виконання рішень ЄСПЛ – це тривалий процес. Рішення вважається виконаним, коли в національних доповідях детально описані дії уряду, після чого Комітет міністрів Ради Європи видає резолюцію, яка засвідчує, що рішення вважається офіційно виконаним. Автор також вказує, що перешкодою для забезпечення виконання судових рішень в Україні може бути недостатній рівень фінансування в цій сфері через високий рівень витрат на справедливу сатисфакцію. Так, за даними автора, лише у 2018 році було виплачено майже 33 мільйони гривень за висновками ЄСПЛ за заявами. Варто також згадати про виконання рішень ЄСПЛ, яке є процедурою за участю представників державної виконавчої служби. Виконання рішень застосовується до справ про стягнення компенсації з нарахуванням штрафу. Автор також зазначив різницю між виконанням рішення як на національному, так і на міжнародному рівні, яка полягає в

¹⁵ Kubarieva O. Judicial proceedings within a reasonable time: European experience and Ukrainian realities. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023; 13(4): 31-39. DOI: 10.56215/naia-chasopis/4.2023.31.

¹⁶ Мішина Н. В. Виконання рішень Європейського суду з прав людини місцевими органами публічної влади: постановка питання. Матер. круглого столу «Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів» (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса. 2023:11-13.

¹⁷ Белікова А. Окремі аспекти життя заходів індивідуального та загального характеру при виконанні рішень ЄСПЛ проти України у сімейних справах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023;76(1):135-140. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.20>.

тому, що ініціатором провадження є не особа, яка постраждала від правопорушення, а держава¹⁸.

Структура Європейського Суду дає можливість не витратити час суддів на розгляд неприйнятних скарг, не збирати Велику Палату з незначного приводу. Він також дозволяє розглядати справу без особистої участі заявника, що сприяє прискоренню діяльності судової інстанції. У свою чергу колективний розгляд скарг у Суді дає можливість забезпечити справедливий розгляд, а постійна зміна суддів дозволяє покращити якість ведення конкретних справ та компетентність рішень, що виносяться. Свої рішення Європейський Суд з прав людини публікує лише офіційними мовами Суду, а саме – французькою та англійською, що пояснює недостатній рівень поінформованості українських суддів та правозахисників. Представництво України ЄСПЛ та захист інтересів держави здійснює Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини, який діє у структурі Міністерства юстиції України.

Повноваження Конституційного Суду України представлені у розділі XII Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України». В статті 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» відображено весь обсяг повноважень, зокрема як додаток до вже названих визначено, що Конституційний Суд України:

- за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

- за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

- за зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

- за зверненням Верховної Ради України надає висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

¹⁸ Мінченко Д. Примусове виконання рішень Європейського суду з прав людини за законодавством України. Юридичний вісник. 2023;3:165-172. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.21>

– за зверненням Верховної Ради України надає висновок про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

– за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України вирішує питання про відповідність Конституції України та законам України нормативноправових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим¹⁹.

4. Порівняння цивільного та кримінального судочинства у сфері удового захисту права і свободи особи

Цивільне судочинство

Під цивільним судочинством або цивільним процесом слід розуміти регламентовану діяльність судових органів у щодо громадян, які беруть участь у правовому процесі, яка визначається нормами процесуального законодавства та пов'язана з розглядом цивільних спорів.

Цивільно-процесуальний кодекс відповідно до статті 4 передбачає, що кожна заінтересована особа має право у порядку, встановленому законодавством про цивільне судочинство, звернутися до суду за захистом порушених чи оспорюваних прав, свобод і законних інтересів.

Як засоби судового захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів виступає позов, тобто. звернена до суду вимога про відправлення правосуддя з одного боку та з іншого боку звернене до відповідача матеріально-правова вимога про виконання обов'язку, що лежить на ньому, або про визнання наявності чи відсутності правовідносин.

Засобами захисту цивільних прав є закріплене законом матеріально-правові заходи примусового характеру, з яких провадиться відновлення порушених прав та вплив на правопорушника.

Види цих заходів зазначені у ст. 16 ЦК України, де йдеться про те, що «Захист цивільних прав здійснюється шляхом:

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;
- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;

¹⁹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19> (дата звернення: 05.06.2026).

- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках (абзац дванадцятий частини другої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017)²⁰.

Першою стадією цивільного процесу є відкриття провадження у цивільній справі. Цивільний процесуальний закон містить цілу низку норм, що визначає послідовність вчинення цивільних процесуальних дій, процесуальні права та обов'язки сторін та суду. Відповідно до ст. 184 ЦПК України позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом. На цій стадії цивільного процесу суддя має право прийняти позовну заяву до розгляду, але тільки у випадках якщо вона не відповідає вимогам закону він, ґрунтуючись на ст. 186 ЦПК України може, як відмовити у прийнятті позовної заяви, так і повернути її або залишити без руху.

Головними підставами для відмови є непідсудність: спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства (наприклад, це справа адміністративного чи господарського суду); попереднє рішення: вже є рішення суду (або закрите провадження), що набрало законної сили, між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; судовий наказ: є судовий наказ, що набрав законної сили за цими самими вимогами; триває інший процес: у провадженні цього чи іншого суду вже є відкрита справа за тим самим спором; рішення третейського суду: є відповідне рішення третейського суду щодо аналогічного спору.

Основні причини повернення заяви залежать від змісту ухвали суду: позивачем не усунуто недоліки (найчастіша причина); справа не підсудна цьому конкретному суду (наприклад, подання справи не за місцем реєстрації відповідача чи розташування нерухомості); відкликання позову до того, як суддя відкрив провадження; заяву подала недієздатна особа, особа без відповідних повноважень (наприклад, без ордеру адвоката) або позов не підписаний.

У цьому випадку головним є те, що відмова у прийнятті позовної заяви повернення позовної заяви або ж залишення позовної заяви без руху були б

²⁰ Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 08.06.2026).

обґрунтованими та правомірними, інакше вони будуть створювати перешкоди у сфері здійснення права на судовий захист громадян²¹.

Ще одним способом захисту прав людини у цивільному судочинстві відповідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність від 05.07.2012 № 5076-VI» є адвокатські послуги²². Адвокатська діяльність представляє собою один із головних та найефективніших способів захисту прав людини у цивільному судочинстві. Вона реалізується у формі професійного представництва, що гарантує компетентне відстоювання інтересів особи на всіх стадіях судового процесу. Відповідно до положень чинного законодавства адвокатом є фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, вільно володіє державною мовою, має не менше двох років юридичного стажу, успішно склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу та отримала відповідне свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат у процесі здійснення представництва наділяється особливим статусом представника, на якого покладається функція здійснення представництва, яку можна зарахувати до його професійних обов'язків²³.

Таким чином захист цивільних прав, а також способи їх захисту важливою складовою українського суспільства та держави.

Кримінальне судочинство

Кримінальне судочинство чи кримінальний процес представляє собою врегульовану кримінально-процесуальним законодавством діяльність органів прокуратури, органів дізнання, органів попереднього слідства та суду пов'язана з порушенням кримінальної справи в суді, її розгляд та вирішення судовими органами. Призначення кримінального судочинства, яке знайшло закріплення в Кримінально-процесуальний кодекс України, є основною його ідеєю складову всю правову систему у сфері суспільних відносин.

Призначення кримінального судочинства (кримінального провадження) закріплене у статті 2 Кримінального кодексу України (КК). Його головна ідея полягає в захисті особи, суспільства та держави від кримінальних

²¹ Соп'яненко О.Ю. Теоретичні проблеми відкриття провадження у цивільній справі з позиції верховенства права. Приватне та публічне право.2022;1:20-25. DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.4>.

²² Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> (дата звернення: 08.06.2026).

²³ Дяченко С.В., Пилипенко В.А. Адвокат як представник у цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021;11:161-165. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/38>.

правопорушень, охороні прав учасників процесу та забезпеченні належної правової процедури, щоб жоден невинуватий не був покараний²⁴.

В якості пріоритетів в КК виділяється захист прав та законних інтересів осіб та організацій, які потерпіли від злочинів, а також захист особи від незаконного та необґрунтованого звинувачення, засудження, обмеження прав та свобод. Захист у кримінальному судочинстві розглядається як різновид державної діяльності правоохоронних органів (охоронна функція). Тому термін «захист» висловлює спрямованість процесуальної діяльності забезпечення загальної охоронної функції держави. Саме в рамках цієї функції і відбувається процес захисту прав і свобод особи за допомогою рішення відповідних завдань, що стоять на всіх етапах судочинства.

Діяльність органів дізнання, слідчих, прокурора та суду з розслідування злочинів судового розгляду та вирішення кримінальних справ, носить публічно-правовий характер.

Стадія виконання вироку починається з моменту вступу вироку в законну силу і включає процесуальні дії і рішення суду.

Учасниками процесу є: суддя, засуджений, прокурор, представники адміністрації виправної установи та ін. Дозволяючи те чи інше питання, суд встановлює необхідні для цього факти. У багатьох випадках він проводить судові дії, спрямовані на отримання та перевірку кримінально-процесуальних доказів, застосовує кримінальний закон. Така діяльність може розглядатися як правосуддя.

Прокурор здійснює нагляд за дотриманням законів під час виконання покарання та інших заходів примусового характеру, що призначаються судом. Здійснюючи нагляд за законністю надання відстрочки виконання вироку, прокурор повинен запобігти випадкам протизаконного надання відстрочки та необґрунтованої відмови судом від відстрочення відбування покарання.

Адміністративні органи виконують вирок практично. Представники цих органів беруть участь у судових засіданнях під час вирішення питань, пов'язаних з приведенням вироку у виконання.

Засуджений та інші учасники судового розгляду беруть участь у судових засіданнях під час розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироку, з метою захисту своїх прав та законних інтересів. Вирок, ухвала, ухвала суду, що вступили в законну силу обов'язкові для всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, посадових осіб, інших фізичних та юридичних осіб та підлягають неухильному виконанню

²⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 08.06.2026).

на всій території України. Невиконання вироку, ухвали, постанови суду тягне за собою кримінальну відповідальність (стаття 382 КК).

Принципи кримінального процесу – це перш за все основні положення, характеризують кримінальний процес загалом, його інститути, стадії, процесуальний статус суб'єктів процесуальної діяльності. Принципами кримінального процесу є ті закріплені в законі керівні положення, які можуть діяти протягом усього руху кримінальної справи, проявляти себе у будь-якій стадії процесу, але обов'язково і безумовно – у стадії судового розгляду, як центральної, основної, стадії кримінального судочинства²⁵.

Здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів громадян, які потерпіли від злочинів, у кримінальному судочинстві реалізується діяльністю самих потерпілих, державних органів, які здійснюють кримінальне судочинство, інших осіб, залучених до процесу кримінального судочинства.

Діяльність потерпілих у кримінальному судочинстві полягає у реалізації всіх належних їм прав і свобод. Діяльність державних органів залежить від кримінального судочинства, яке виражається у дотриманні прав та законних інтересів потерпілих осіб у процесі всієї діяльності, у забезпеченні дотримання іншими особами, залученими до кримінального процесу, у створенні умов їх реалізації безпосередньо носієм у процесі кримінального судочинства. А діяльність інших осіб, залучених до процесу кримінального судочинства, полягає у дотриманні прав і свобод потерпілого через реалізації обов'язків та обмежень, що належать здійснюваному кримінально-процесуальному статусу.

Особливістю кримінально-процесуальних відносин є те, що органи державної влади та посадові особи правомочні впливати на поведінку осіб, які беруть участь у судочинстві, через застосування до них примусових заходів.

Це означає, що державні органи та посадові особи, які ведуть судочинство, створюють відповідний упорядкований характер процесуальної діяльності її суб'єктів. При цьому принципи кримінального судочинства забезпечують одноманітний розвиток, правозастосування і тому принципи кримінально-процесуального права повинні бути залежними не від суб'єктивного розсуду законодавця, а від об'єктивно існуючих і суспільних відносин, що змінюються.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство нормативно закріплює призначення кримінального судочинства. Таким чином, призначення кримінально-процесуальної діяльності безперечно є цілеспрямованою, оскільки в її складі знаходяться такі функції, які дозволяють визначити

²⁵ Багнюк Г.І. Поняття та значення засад кримінального провадження. Право і суспільство. 2015; 6(2): 169-174.

характер її цілеспрямованих дій. Функції відображають її конкретну соціальну спрямованість, її правову природу, як усієї процесуальної діяльності, так і діяльність учасників процесу.

ВИСНОВКИ

У сучасній демократичній державі судової влади приділяється досить важлива роль. Правова держава має не лише закріплювати перелік основних права і свободи людини і громадянина, а й забезпечити гарантований захист від посягань на ці права. Судовий захист є механізмом, який змушує держава виконуватиме всі свої зобов'язання.

Підсумовуючи, можна сказати наступне, що сьогодні законодавство України з прав людини і насамперед Конституція нашої держави відповідають міжнародно-правовим стандартам, чого не можна сказати про законодавчу і правозастосовчу практику. Так, незважаючи на прогрес у законодавчій сфері, в Україні продовжують порушуватися загальновизнані норми й принципи, які стосуються прав людини, ті чи інші статті Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, інших міжнародних документів. Проте можна стверджувати, що в нашій країні формується демократична правова держава, а отже, є сподівання, що з часом держава Україна не матиме проблем із забезпеченням усіх без винятку основних прав і свобод людини і громадянина. До того ж вступ України до Ради Європи зобов'язує дотримуватися міжнародних норм і принципів у галузі захисту прав людини.

АНОТАЦІЯ

Реалізація людиною права на захист може здійснюватися через різні механізми захисту прав. У першу чергу їх поділяють на дві великі групи – національні та міжнародні механізми захисту прав. Національні (внутрішньодержавні) механізми захисту прав мають свої особливості у кожній країні, у той час як міжнародний механізм захисту прав є однаковим для всіх, незалежно від національності та громадянства. Правовий механізм нашої країни дуже відрізняється від Європейського. Там суд по правам людини надає дуже сильний юридичний захист правам і свободам людини та громадянина, не керуючись при цьому цивільно– чи кримінально правовими методами Завданням Європейського суду з прав людини є виявлення порушень прав, зазначених у Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Якщо факт порушення було встановлено, то суд стягує компенсацію з держави-відповідача.

Література

1. Попович Т.П. Розуміння обов'язку у природно-правових концепціях Д. Локка та Ж.-Ж. Руссо. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023;77 (2):315-319. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.54>
2. Отфрід Г. Справедливість і субсидіарність: Виступи в Україні. К.: Альтерпрес. 2004;144.
3. Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.06.2026).
4. Загальна декларація прав людини: Декларація; ООН від 10.12.1948 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 08.06.2026).
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт; ООН від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення: 08.06.2026).
6. Маринів І.І., Мохончук П.С. Захист прав людини в Європейському Союзі. Право та інноваційне суспільство. 2019;1 (12):67-72. DOI: 10.31359/2309-9275-2019-12-1-67.
7. Сенчук І.І. Механізм захисту прав людини: актуальні проблеми дослідження. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків. 2019: 189-191.
8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1207-18> (дата звернення: 08.06.2026).
9. Аблязов Д.Е. Поняття та законодавче забезпечення конституційного права людини на самозахист. Часопис Київського університету права. 2020;3:79-83. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.13.
10. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1875-20> (дата звернення: 05.06.2026).
11. Белов Д.М., Белова М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2022; 74 (2):185-191. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.65>.
12. Гришук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти : монографія. Вид. 2-е доопр. і доповн. Київ. 2020:530.

13. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. Актуальні проблеми правознавства. 2022; 2 (30):19-23. DOI:10.35774/app2022.02.019.

14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 05.06.2026).

15. Kubarieva O. Judicial proceedings within a reasonable time: European experience and Ukrainian realities. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs. 2023; 13(4): 31-39. doi: 10.56215/naia-chasopis/4.2023.31.

16. Мішина Н. В. Виконання рішень Європейського суду з прав людини місцевими органами публічної влади: постановка питання. Матер. круглого столу «Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів» (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса. 2023:11-13.

17. Белікова А. Окремі аспекти вжиття заходів індивідуального та загального характеру при виконанні рішень ЄСПЛ проти України у сімейних справах. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023;76(1):135-140. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.20>.

18. Мінченко Д. Примусове виконання рішень Європейського суду з прав людини за законодавством України. Юридичний вісник. 2023;3:165-172. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.21>.

19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19> (дата звернення: 05.06.2026).

20. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 08.06.2026).

21. Соп'яненко О.Ю. Теоретичні проблеми відкриття провадження у цивільній справі з позиції верховенства права. Приватне та публічне право.2022;1:20-25. DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.4>.

22. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> (дата звернення: 08.06.2026).

23. Дяченко С.В., Пилипенко В.А. Адвокат як представник у цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021;11:161-165. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/38>.

24. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 08.06.2026).

25. Багнюк Г.І. Поняття та значення засад кримінального провадження. Право і суспільство. 2015; 6(2): 169-174.

Information about the authors:

Mylostiva Daria Fedorovna,

Candidate of Agricultural Sciences,
forensic expert

Dnepropetrovsk Scientific Research Institute of Forensic Expertise
of the Ministry of Justice of Ukraine,
17/801, Sicheslavskia embankment, Dnipro, 49000, Ukraine

Babchenko Anna Valentynivna,

Candidate of Biological Sciences,

Head of the Department of Research of Materials,
Refluxes, Viruses, Biological and Traceological
Research of the Laboratory of Materials,

Resources, Viruses and Biological Research investigation
of the Dnepropetrovsk Scientific and Investigative Institute of Ship
Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine
17, Sicheslavskia Naberezhna str., Dnipro, 49000, Ukraine